

Velimir BLAŽEVIĆ, *Odredbe crkvenih partikularnih sabora i dijecezanskih sinoda važne za vjerski život katolika na području Hrvatske i Bosne i Hercegovine*, Croatica Christiana – Fontes, 30, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2020., 217 str.

Autor studije poznat je hrvatskoj znanstvenoj javnosti, on je umirovljeni profesor crkvenog prava na Visokoj franjevačkoj teološkoj školi u Sarajevu. Iz njegova pera ranije su proizašle dvije vrlo važne studije o partikularnim saborima i dijecezanskim sinodama na teritoriju Hrvatske i Bosne i Hercegovine.¹ Sada se prof. dr. sc. Blažević posvetio njihovoj sadržaju, pojedinim saborskim i sinodalnim zaključcima. Ovo djelo predstavlja sadržajni nastavak studije iz 2012. godine. Jedan dio radova već je prije objavljen u obliku članaka, dok se drugi po prvi put publiciraju. U tom kontekstu važno je naglasiti činjenicu da se nasuprot drugim europskim jezičnim sredinama proučavanje i znanstveno valoriziranje sinodalne tradicije na hrvatskom govornom području još uvijek nalazi na samim počecima i iz tog razloga sve tri studije prof. dr. sc. Blaževića jasni su pokazatelji koliko veliko značenje imaju koncili i sinode ne samo za proučavanje crkvene prošlosti nego i za širi krug, za proučavanje kulturnog razvoja. Odluke partikularnih sabora i dijecezanskih sinoda ukazuju na konkretne prilike svake pojedine regije i njihovu participaciju na općim društvenim gibanjima ondašnjeg svijeta. One su mahom inspirirane odlukama ekumenskih sabora te se preko takvih skupova pokazuje komunikacija između njih i općih europskih strujanja.

Poslije predgovora i bibliografije autor u uvodu (str. 15 – 21) osvrće se na pojam sabora i koje vrste sabora poznaje crkvena tradicija: provincijalne i ekumenske sabore, kao i na najnižu sinodalnu instituciju, dijecezanske sinode. Svoje početke sinodalnost ima još u apostolskim danima, od Jeruzalemskog sabora (str. 15). Njega doduše moderna crkvena historiografije ne ubraja među sabore, nego ga smatra apostolskim konzultacijama, ali to ne znači da taj skup nije imao veliko značenje za daljnji razvoj kolegijalno-sinodalnih gremija na mjesnoj i općoj crkvenoj razini. Nadalje prof. Blažević donosi kratak pregled pokrajinskih sabora, nacionalnih sabora, generalnih sabora i ekstrateritorijalnih skupova (str. 15 – 19). Osobitu pažnju polaže na dijecezansku sinodu jer zapravo u studiji donosi puno podataka o pojedinim dijecezanskim sinodama i njihovim zaključcima.

Autor je podijelio studiju na osam poglavlja i ona slijedi predviđeni koncept, tako da se najprije ukazuje na teološko-dogmatska pitanja (kao

¹ Usp. Velimir BLAŽEVIĆ, *Concilia et synodi in territorio hodiernae Jugoslaviae celebrata*, Vicetiae, 1967.; Velimir BLAŽEVIĆ, *Crkveni partikularni sabori i dijecezanske sinode na području Hrvatske i drugih južnoslavenskih zemalja*, Croatica Christiana – Fontes, 28, Zagreb, 2012.

npr. krivovjerja i ustrojstvo Crkve, naviještanje Božje riječi, bogoštovlje, podjeljivanje sakramenata), a zatim na disciplinarnu odredbu (vanjski izgled i odijevanje klerika, čudoredni život klera, celibat i kršćanski život i čudorednost vjernika). Svoj rad zaokružio je sažetim pogovorom na manje od dvije stranice. Svako pojedino poglavlje kronološki je koncipirano pa se u ponuđenom tekstu zapaža povijesni razvoj pojedinih odredbi i njihovo prilagođavanje prostoru i vremenu. Okosnicu sačinjavaju odredbe ekumenskih sabora koje se preko pokrajinskih sabora i dijecezanskih sinoda pretaču u konkretnu situaciju hrvatskog podneblja.

U prvom poglavlju autor ukazuje na sinode koje su se bavile krivovjerjima, osobito Arijskom herezom koja je razdirala kršćansko jedinstvo. Njome se posebno pozabavio Prvi Nicejski sabor 325. godine, zatim mnogobrojni krajevni sabori, kao npr. 335. godine u Tyru, 342./343. godine u Sardiki ili 345. godine u Milanu (str. 23). Više pažnje posvećuje autor Sirmijskim saborima iz 347./349., 351., 357., 358. i 359. godine (str. 24 – 29). Sirmijski biskup Fotin (343. – 376.), koji je naučavao monarhijanizam, osuđen je na Saboru u Milanu 347. i kasnije su se razvile teološke diskusije koje su dostupne u tzv. sirmijskim formulama. Car Konstancije II., kako bi uveo mir i pomirio posvađane stranke, sazvaio je 359. godine dvojni sabor, za Zapad u Riminiju, a za Istok u Seleukiji.

Drugo poglavlje autor je posvetio organizacijskom ustrojstvu Crkve, najprije onom u rimskoj provinciji Dalmaciji, a zatim poslije dolaska Hrvata novim ustrojem (str. 31 – 40). Opisuje Salonitanske sabore 530. i 533. godine (str. 31 – 32), crkvene strukture u Panoniji i, pozivajući se ponajviše na Dominika Mandića i Milu Vidovića, govori da je papa Ivan IV. osnovao metropolitansko sjedište u Splitu. Poslije sabora na Duvanjskom polju 753. (str. 32) autor ukazuje na Splitski sabor 925. godine (str. 33). Naravno, nije autor izostavio ni ostale Splitske sabore, onog iz 928., zatim 1075. (str. 33) i Splitski sabor 1185. godine koji je preuredio granice pojedinih biskupija (str. 34). Drugi dio ovog poglavlja posvećen je obrani crkvenih prava i vršenju crkvene službe. Ona ukazuje na laičku investituru koju je Rimski sabor 1059. godine strogo zabranio (str. 35), a sabori u hrvatskim zemljama bili su na toj liniji, npr. Splitski sabor iz 1060. i 1075. godine (str. 35 – 36). Poslije njih navode se mnogobrojni podatci sa sabora i dijecezanskih sinoda u Hrvatskoj koji su zabranjivali bilo kakav krivični postupak protiv klerika. Zadarski sabor 1579. godine određuje da nitko ne smije usuditi „podići ruku na svjetovne ili redovničke klerike, niti da vođenjem bilo kakvog postupka istražuje o njihovim zlodjelima, da ne bi upali u izopćenje koje su proglasili Vrhovni svećenici Rimske crkve“ (str. 37). Njihov status nije se mijenjao stoljećima i doveo je do prevelikog uzdizanja klerika i

njihove službe. Njihovi nadređeni, nad/biskupi, štitili su ih i na taj bi način preduhitrili njihovo kažnjavanje.

Sljedeće poglavlje obuhvaća str. 41 – 71 i odnosi se na naviještanje riječi Božje i vjeronaučnu poduku. Njegovu okosnicu predstavlja Tridentski sabor (1545. – 1563.), a autor naširoko ukazuje na to kako su pojedini pokrajinski sabori i dijecezanske sinode primjenjivali tridentske odredbe u konkretnoj svakodnevnicu hrvatskog čovjeka. U tom kontekstu vrlo je važan Zadarski sabor koji se sastao 1579. godine po napatku apostolskog pohoditelja Agostina Valiera. On opominje biskupe neka na prikladne dane osobno propovijedaju, a u slučaju da ne poznaju jezik vjernika, neka ga što prije nauče (str. 43). Poslije njega autor govori o više sinoda, primjera radi ukazujem na onu koja je zasjedala u Zadru 1647., 1663. i 1680. godine, zatim Trogirsku sinodu (str. 44), Dubrovačku sinodu iz 1900. godine i dr. Na njima se točno određivalo na koje dane se treba propovijedati (nedjeljom i blagdanima) (str. 46 – 47), a uz to su one isto tako ukazivale na teme koje su se trebale birati za propovijedi.

Četvrto poglavlje posvećeno je bogoštovlju i posvećivanju vjernika, a mnogobrojne sinode donose propise kako se trebaju slaviti svete mise (str. 76). One su također određivale gdje se trebaju održavati bogoslužja, a kao primjer autor navodi Zadarsku sinodu iz 1680. godine koja je u jedanaestoj odredbi točno odredila da svećenici ne smiju slaviti mise po domovima svjetovnjaka, nego samo u oratorijima i kapelama koje su predviđene za tu službu (str. 85). U istom poglavlju na str. 93 – 127 autor ukazuje na slavljenje sakramenata. Ovdje komparativno donosi pojedine odredbe o podjeljivanju svakog sakramenta. Autor se osobito osvrće na one odredbe koje su donesene na pokrajinskim saborima i dijecezanskim sinodama poslije Tridentskog sabora, kada se pod velikim utjecajem Rimske kurije sprovođila katolička obnova.

S petim poglavljem započinje onaj dio studije koji se odnosi na kler, a autor ga je naslovio *Vanjski izgled i odijevanje klerika* (str. 129). Na ovom mjestu započinje autor svoj prikaz s Drugim Nicejskim saborom koji je još 787. godine donio propise o kleričkom odijevanju: ono „treba biti daleko od svetoga reda svaka raskoš i kićenost“ (str. 129). Nadalje autor donosi odredbe drugih sinoda, a osobito se poziva na već prije spomenuti Zadarski sabor koji je sazvaio apostolski pohoditelj Valier 1579. godine: sabor naređuje neka svećenici nose samo crnu tuniku (str. 133). Uz bok joj je i odredba Zadarske sinode koju je 1663. godine sazvaio nadbiskup Teodor Balbi (1656. – 1669.) i ona izričito navodi da se ne smije nositi odjeća na hrvatski način (*modo croatico*), nego se treba nositi samo prikladna klerička odjeća (str. 134). Radi primjera navodim još jednu odredbu Zadarske sinode koju je održao nadbiskup Ivan Evandelist Balbi (1669. – 1680.)

1680. godine. Iz njezinih akata daju se naslutiti teške gospodarske prilike u nadbiskupiji. Izričito se zabranjuje nošenje poderane i bezvrijedne kleričke odjeće (str. 135), a to zapravo znači da su svećenici živjeli u tolikoj neimaštini da nisu mogli pribaviti prikladnu odjeću, nego su hodali u isparanoj odjeći. Druge sinode donosile su slične odredbe, tako je Zagrebačka sinoda 1803. godine obvezala sve svećenike neka uvijek nose mantiju, talar i kolar (str. 144).

Šesto poglavlje obuhvaća dvadeset stranica (147 – 167) i opisuje čudoredni život i ponašanje klerika. Pojedine dijecezanske sinode ukazuju na njihov morali život, a okosnicu predstavlja Tridentski sabor koji je na svojoj 24. sjednici odredio da klerici trebaju izbjegavati nedopušteni lov, hvatanje ptica, plesanje u kolu, noćno tumaranje, pijančevanje, zalaženje u gostionice i kockanje (str. 147). Osvrnimo se samo na jednu odredbu koju su često ponavljale mnogobrojne sinode i izričito smatraju da ona nije spojiva s njihovim duhovnim pozivom: nošenje oružja. Ta odredba proizašla je iz konkretne situacije kada državni organi nisu mogli štiti svoje stanovnike od iznenadnih napada, pa su mnogi klerici tijekom 16. i 17. stoljeća radi osobne sigurnosti nosili oružje. Takva praksa zabranjuje se svećenicima osim u slučaju da se nalaze na putovanju. Samo u tom slučaju smiju nositi oružje, ali i tada ono treba biti tako prekrivo da ga se ne može odmah vidjeti.

Sedmo poglavlje dodiruje celibat i čistoću klera (str. 169). Njega autor započinje Sinodom u Elviri 305./306. godine koja je određivala da se svećenici poslije ređenja suzdržavaju od bračnog života i više ne smiju sa svojim zakonitim suprugama rađati djecu (str. 169). Odredba se nije uspjela proširiti po cijeloj Crkvi nego je ostala samo partikularna koja se nije ozbiljnije uzimala u obzir. To pak znači da su budući svećenici prije đakonskog ređenja sklapali zakonite brakove i poslije ređenja su obavljali svećeničku službu. Uz njih je tinjala iskra kleričkog celibata i upravo ovo poglavlje studije prof. Blaževića ukazuje na to kako se klerički celibat pod utjecajem monaškog načina života i njihove pobožnosti pomalo uvodio u crkvenu upravu i, što je još vrlo važno naglasiti, kako se sve negativnije promatrala seksualnost. Drugi Lateranski sabor 1138. godine uveo je odredbu svećeničkog celibata, a Sabor u Tridentu samo ga je slijedio (str. 170 – 171). Doduše, odredba je vrijedila, ali je tolerancija vjernika bila jako velika i nije se osuđivalo one svećenike koji su živjeli u konkubinatu. Čak je uz svećenike bilo i oženjenih biskupa koji su imali zakonitu djecu. Tako su tijekom 11. stoljeća poznati oženjeni biskupi u Zadru, Biogradu i Splitu. Praksa se ne može opravdavati teritorijalnom pripadnošću Dalmacije Bizantskom Carstvu ili pak nekakvom istočnom tradicijom, nego ona predstavlja partikularnu tradiciju koja se razvila u Dalmaciji. A kako bi se

preduhitrila sablazan, kasnije dijecezanske sinode zabranjivale su stanovanje žena u kućama klerika. One su mogle s njima zajedno stanovati samo izričitom dozvolom mjesnog biskupa ili njegova vikara. Očigledno je da je na tom polju bilo prijestupa, pa su mjesni biskupi pokušavali dokinuti konkubinatu, premda se ni sami nisu baš uvijek držali propisanog kleričkog celibata. Pokrajinski sabor u Zadru 1579. godine pooštrio je još jednom zakonsku odredbu svećeničkog celibata, zabranio je svećenicima koji žive u konkubinatu slaviti misu. Dijecezanske sinode drugih biskupija u posttridentskom razdoblju samo su je preuzimale. Sadržajno su se one neznatno razlikovale, ukazivalo se više na jedan ili drugi aspekt i sve su naglašavale neophodnu potrebu crkvene stege. Bez obzira na to, konkubinatu je i dalje bio proširen.

U posljednjem poglavlju osvrt se autor na kršćanski život i ćudorednost vjernika (str. 187 – 211). Sinode su zahtijevale od običnih vjernika laika da se drže morala, osobito se naglašavalo sklapanje brakova u crkvi i njihovo bilježenje u za to priređenu knjigu vjenčanih. Vjernici ne smiju živjeti u izvanbračnim odnosima i rađati djecu. Takav je običaj bio rasprostranjen, jedan manji dio nije se vjenčavao u crkvi zbog nemara, a dio njih nije mogao snositi troškove vjenčanja, pa su živjeli u vanbračnim zajednicama. Isto tako se zabranjuju poganski običaji, npr. da mladenci poslije vjenčanja ne izlaze iz crkve na ista vrata na koja su ušli. Takav praznovjerni običaj bio je proširen po Dalmaciji, a mnogi su vjerovali da će biti nesretni u braku ili da neće imati djece ako to ne učine. Uz tu nevolju bilo je rasprostranjeno pogrđno psovanje Boga, Djevice Marije ili pojedinih svetaca. Svim vjernicima koji su se držali takvih običaja prijeti se izopćenjem iz crkvenog zajedništva ako ne prestanu s takvom praksom. Nadalje, mnogobrojne dijecezanske sinode donose propise o obdržavanju propisanog posta i nemrsa (str. 197 – 201).

Na svršetku prikaza smijemo ukratko zaključiti da je autor studijom obogatio istraživanje nacionalne crkvene prošlosti, kao i opće prošlosti. On ukazuje na sinodalnost kao bogati sloj crkvene tradicije i njezine konkretne prakse. Ona nije samo dodirivala crkvene institucije, nego je utjecala i na moral (vjernika i klera), običaje i kulturni razvoj na hrvatskom podneblju. U tom kontekstu najplodnije je razdoblje dijecezanskih sinoda ono poslije Tridentskog sabora kojim se Blažević obilato koristio. Osobito se autor potrudio pronaći objavljene i neobjavljene izvore te tako ukazati na skupove u pojedinim biskupijama hrvatskog govornog područja. Budućim istraživačima sinodalne tradicije na području koje danas naseljavaju Hrvati Blaževićeva će studija svakako olakšati pronalaženje mjerodavnih vrela koji su razasuti po različitim arhivima u Hrvatskoj, kao i onom u Vatikanu. Iz te perspektive Blaževićeva

studija predstavlja hvalevrijedan rad koji će sigurno pronaći odgovarajuće vrednovanje u mjerodavnoj znanstvenoj literaturi. On je otvorio jedno veliko područje koje će moderni povjesničari, nadam se, nastaviti istraživati. Jedna je činjenica sigurna – a ona očigledno proizlazi iz Blaževićeve studije – odredbe pokrajinskih sabora i dijecezanskih sinoda koje su održane na prostoru koji danas naseljavaju Hrvati sadržajno odgovaraju onima iz drugih europskih zemalja, susjedne Italije, Francuske ili pak njemačkih zemalja.

Zvezdan Strika